

Brottsförebyggande arbete i skolan

»LOKALT BROTTSFÖREBYGGANDE ARBETE
IDÉSKRIFT # 7 FRÅN
BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET
OCH SKOLVERKET«

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln
eller hos fritzes kundservice, 106 47 Stockholm.
telefon 08-690 91 90 fax 08-690 91 91
e-post order.fritzes@liber.se

PRODUKTION

brottsförebyggande rådet, information och förlag
box 1386, 111 93 Stockholm
telefon 08-401 87 00 fax 08-411 90 75
e-post info@bra.se
brå på Internet www.bra.se
issn 1100-6676 isbn 91-38-31778-8
författare Karin Brodén Andersson
redigering Titti Hasselrot
illustration Kari Modén/Agent Form
layout och grafisk produktion Johanna Blomberg
tryck Elanders Gotab AB Stockholm 2001
© brottsförebyggande rådet

INNEHÅLL

Förord	5
Inledning	7
kapitel 1. Mobbning – allas angelägenhet	13
Olweusmodellen mot mobbning – mest känd i Norden	14
Friends – elever mot mobbning på ungas initiativ	18
kapitel 2. Konfliktlösning	25
Charlie – för ökad självkänsla	26
Elevermedling och relationsbearbetning	29
Abrahams barn – en metod för att överbygga klyftor	30
kapitel 3. På elevers villkor	35
Elevskyddsombud bevakar skolmiljön	36
Ansvaret sprids till flera	37
kapitel 4. Skolan och närsamhället	41
Ungdomsgården mitt i skolan	42
Meningsfull skolidrottsförening	42
Resurserna samordnas	44
Akutsjukvården informerar om våldets fysiska konsekvenser	45
kapitel 5. Vuxenmedverkan	47
Familjegrupper för samhörighet och trygghet	48
Nya vuxengrupper i skolan	49
Klassmorfar – ett socialt stöd för barnen	49
Guldmorfar och guldmormor skapar lugnare klimat	50
kapitel 6. Skolan och de lokala brottsförebyggande råden	53
Samarbete mellan lokala råd och skolan	54
Lektionsserie i etik och moral	55
Föräldrautbildning	57
Våga vara förälder	57
Föräldraambassadörer	58
Tänkarboken	59
Brottsförebyggande skolvaktmästare	60
Mer information	62

Förord

Skolan har en viktig uppgift i det brottsförebyggande arbetet. I skolan finns möjligheter att förebygga såväl destruktiva handlingar som framtida brottslighet. I många skolor i landet pågår ett intensivt arbete med att pröva olika trygghetsskapande och brottsförebyggande arbetsformer. Några av de erfarenheter som detta arbete givit, redovisas i denna skrift. Det gäller bland annat hur man kan motverka mobbning, lösa konflikter och öka elevinflytandet. Men också om hur man kan öka de vuxnas medverkan och få in nya aktörer. Dessutom redovisas erfarenheter av samarbete mellan skolan och lokala brottsförebyggande råd.

Syftet med skriften är att ge idéer till hur man inom skolan kan arbeta trygghetsskapande och förebygga destruktiva handlingar och brottslighet.

Skriften vänder sig till personer som är verksamma inom skolan men också till andra som kan bidra till att det utvecklas och bedrivs trygghetsskapande och brottsförebyggande verksamheter inom skolan. Skriftens huvudförfattare är Karin Brodén Andersson, projektanställd vid brå. Projektet har lagts upp och i huvudsak genomförts under ledning av enhetschefen Jan Andersson och slutförts under ledning av t.f. enhetschefen Erik Grevholm, båda verksamma vid brå.

Stockholm i juli 2001

Ann-Marie Begler
Generaldirektör
Brottsförebyggande rådet

Mats Ekholm
Generaldirektör
Skolverket

Inledning

I läroplanens portalparagraf (Lpo 94) anges att "Skolan skall överföra viktiga värden och ge de unga ett slags etisk kompass och en moralisk kompetens. Inget barn skall behöva känna sig otrygg i skolan eller riskera att utsättas för en kränkande behandling".

Skolans uppdrag är krävande. Tidigare, när människor levde närmare varandra, var det sociala normsystemet lättare att omfatta och förstå. Skolans roll var då mer självklar. I dag ska skolan förhålla sig till ett allt mer komplext och föränderligt samhälle. Skolans personal förväntas vara delaktig i fostrarrollen genom att, som det står i skolans portalparagraf, "...aktivt vara med att utveckla barnets etiska kompass och moraliska kompetens". Eftersom förändring blivit det enda som är riktigt konstant krävs nya metoder och strategier för att uppnå dessa mål. Bland annat är det nödvändigt med systematiskt arbete för att öka den upplevda tryggheten liksom att både förebygga framtida brottslighet och åtgärda den som pågår.

Skolan förknippas främst med lärande och växande. Därför kan det verka främmande att i samband med skolan tala om brottslighet och om att förebygga brott. Men skolan har en central roll när det gäller att skapa trygghet och förebygga kriminalitet. Det gäller både på kort och på lång sikt. Lärande och fostran i sig kan motverka brott och andra destruktiva handlingar. Därmed är mycket av det arbete som bedrivs i skolan i någon mening brottsförebyggande, trots att det sällan beskrivs så. I dag krävs att de trygghetsskapande och brottsförebyggande processerna utvecklas ytterligare. Inledningsvis betyder det att det förebyggande arbetet i skolan behöver lyftas fram och göras tydligare. I ett längre perspektiv kan arbetet införlivas i den ordinarie verksamheten.

Flera offergrupper

Brott och otrygghet finns i stora delar av samhället, vilket också återspeglas i skolmiljön. Många skolor har problem med bland annat våld, mobbning, skadegörelse och stölder. Skoltiden har grundläggande, och ofta avgörande, betydelse för barns och ungdomars sociala och intellektuella utveckling. För de elever som blir mobbade, får utstå

kränkande språkbruk, utanförskap och i värsta fall rena våldshandlingar, kan detta få långsiktiga negativa följdverkningar. De riskerar att utveckla låg självkänsla och bristande förmåga att lita på sin omgivning, vilket kraftigt kan försämra deras livskvalitet. Elever som inte vågar ingripa när de ser skadegörelse och trakasserier, kanske av rädsla för repressalier, drabbas indirekt. Även detta kan påverka självkänslan negativt. De elever som utvecklar ett destruktivt beteende under skoltiden och som utsätter andra för lidande, är också på sitt sätt offer. De går till exempel ofta miste om den grundläggande fostran, som det innebär att vara del av en fungerande grupp, vilket i sin tur ökar risken för att de ska utveckla bland annat koncentrationsproblem och aggressivitet. Ur denna grupp rekryteras dessutom många av dem som senare utvecklar en kriminell livsstil.

Även pedagoger och annan skolpersonal kan vara offer. I vissa fall är personalen måltavla för destruktiva handlingar, i andra fall drabbas de indirekt genom att de försätts i situationer som är svåra att hantera. Förutom de inblandade personernas utsatthet, kan problemen även innebära stora kostnader för skolan. Pengar som ska gå till läromedel, personalens utveckling med mera måste användas för att åtgärda sådant som mobbning, stölder och skadegörelse. Det finns således fog för att påstå att de destruktiva handlingar som förekommer i skolan, i ett större perspektiv också är en förlust för hela samhället.

Sociala och situationella metoder

Det finns olika tänkbara strategier och arbetsmetoder i det brottsförebyggande arbetet bland barn och ungdom. I litteraturen indelas åtgärder och strategier bland annat i social och situationell brottsprevention. Social brottsprevention innebär att man försöker påverka personens benägenhet att begå brott och andra destruktiva handlingar. Det kan man bland annat göra genom att stärka banden till hem, skola och samhälle och genom att stärka de ungas självkontroll, det vill säga förmågan att motstå impulshandlingar och provokationer och att kunna se konsekvenser av sitt handlande. Om sådana metoder är framgångsrika kan de ha långsiktiga effekter.

Att stärka banden till samhället innebär bland annat att den unge

tar till sig de normer, värderingar och allmänt accepterade vanor som det sociala livet är uppbyggt kring. Skolan kan bidra genom att ge eleverna betydelsefulla roller och ansvar för att påverka det egna lärandet. Andra sätt kan vara fadderverksamhet och delansvar för olika uppgifter som påverkar skolans miljö. Sådana verksamheter kan påverka barns och ungdomars känsla av mening, innehåll och sammanhang, vilket motverkar utanförskap och behov av negativ bekräftelse. Det kan också handla om att erbjuda, och involvera unga i, attraktiva fritidssysselsättningar i eller i anslutning till skolan.

Ett exempel på en arbetsmodell där elevers självkontroll och impulskontroll övas är så kallade konfliktlösningsprogram med medling. Ett annat exempel är språkutvecklingsprogram. Genom lek, rim, ramsor och sagor kan barn utveckla sin förmåga att kommunicera känslor och hantera konfliktsituationer.

Även om den långsiktiga sociala brottspreventionen är den mest typiska inom skolans värld behövs det också situationell brottsprevention. Med situationell brottsprevention menas åtgärder mot möjligheterna att begå brott och andra destruktiva handlingar. Exempel på en situationell åtgärd är att utveckla och stärka tillsynen av eleverna under skoldagen, vilket till exempel kan vara ett led i arbetet med att motverka mobbning. En annan åtgärd är att skapa kreativa inne- och utemiljöer som stimulerar fantasin och inbjuder till positiva aktiviteter. Ytterligare exempel är att omedelbart åtgärda klotter och annan förstörelse. Om inget görs snabbt, ger det signaler om att skolan inte kan skydda och ta hand om sin egendom, vilket kan skapa oro och leda till ytterligare förstörelse. Man bör också vara medveten om att klotter, som får vara kvar och som syns, ofta uppfattas som en belöning i sig för den som klottrat.

Många kan bidra

Även om det ytterst är föräldrarnas ansvar att fostra, är det mycket som skolan kan och måste bidra med. För att det brottsförebyggande arbetet i skolan ska få genomslagskraft krävs att arbetsformerna och samarbetet utvecklas, både inom skolan och tillsammans med föräldrarna och närsamhället. I denna skrift redovisas ett antal arbetsformer som

är exempel på brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete i skolan. Det diskuteras också hur skolan kan samarbeta med aktörer i lokala brottsförebyggande råd för att till exempel kartlägga aktuella problem, bedriva föräldrautbildning med mera.

Av de brottsförebyggande arbetsformer som redovisas är det bara ett fåtal som är vetenskapligt underbyggda och dokumenterade. Andra erfarenheter gör att dessa arbetsformer ändå bedöms som goda exempel på hur man kan förebygga destruktiva handlingar i skolan. Arbetsformer av detta slag kan dock sällan kopieras direkt från en plats till en annan. Ett brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete bör alltid föregås av en analys av den aktuella situationen och de möjligheter som finns för att åstadkomma förändring. Då ökar förutsättningarna för att åtgärderna ska bli framgångsrika.

Många kan bidra till att det utvecklas förebyggande arbetsformer i skolan. En särskilt viktig roll har lärare och andra pedagoger. De lärare och andra pedagoger, som dagligen bekämpar skolk eller mobbning och som understödjer en positiv utveckling, utför ett brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Det är ett arbete som behöver tydliggöras och få den uppskattning det förtjänar. Hur väl lärare, övrig skolpersonal och andra involverade lyckas med att skapa trygghet på kort och lång sikt, berör i någon mån alla samhällsmedborgare. Eleverna är samhällets framtid och hur de utvecklas kan bli avgörande för hur samhället kommer att se ut i framtiden.

kapitel 1.

Mobbning - allas angelägenhet

Skolverket har genomfört omfattande nationella kvalitetsgranskningar för att kartlägga vilka strategier skolor använder för att bekämpa mobbning och andra kränkande beteenden. Över hälften av skolorna saknar en handlingsplan mot mobbning. Där handlingsplaner finns är innehållet av skiftande kvalitet. Elever och föräldrar är inte sällan dåligt informerade. Det är över huvud taget allt för vanligt att skolan försöker rätta till problemet när situationen redan har blivit akut. Granskningarna visar också att det är ovanligt att skolor eller kommuner kartlägger om mobbning och trakasserier av olika slag förekommer. Mot denna bakgrund anser Skolverket att arbetet mot mobbning måste stärkas, bland annat menar man att skolans huvudmän bör markera frågans vikt i kommunens skolplan.

I detta kapitel presenteras två program som syftar till att förebygga mobbning och konflikter av olika slag, dels den så kallade Olweusmodellen, dels organisationen *Friends – elever mot mobbning*.

Olweusmodellen mot mobbning – mest känd i Norden

Den organiserade form av insats mot mobbning som har blivit mest känd, åtminstone i Norden och i USA, är den så kallade Olweusmodellen som utvecklats av den norske professorn Dan Olweus. Modellen fokuserar på förebyggande åtgärder. På detta sätt skiljer sig programmet från den i Sverige mer kända Farstamodellen, som är inriktad på åtgärder då mobbningsproblemen redan har uppstått. Förutom att Olweusmodellen har ett mer heltäckande åtgärdsprogram för att förebygga mobbning, är den största skillnaden synen på hur föräldrar ska informeras och engageras i arbetet. Justitieombudsmannen har uttalat att den normala rutinen, från rättssäkerhetssynpunkt, bör vara att föräldrarna ska kontaktas i ett tidigt skede när deras barn har kränkts eller utsatt andra för kränkande behandling. En sådan hållning, som rekommenderas i Olweusmodellen, är även önskvärd ur ett brottsförebyggande perspektiv. Grundinställningen bör således vara att det är föräldrarna som är de mest kompetenta när det gäller att avgöra vad som är bäst för deras barn.

Åtgärder som rekommenderas på skolnivå i Olweusmodellen:

- Definiera vad mobbing är och kartlägg trygghetsfrågor.
- Genomför personaldagar om mobbing.
- Utforma förslag till åtgärdsprogram.
- Utforma bättre rastvaktsystem.
- Se över skolgården.
- Inrätta kontakttelefon.
- Inrätta föräldragrupper.

Åtgärderna på skolnivå syftar till att dels öka medvetenheten och kunskapen om mobbningsproblem, dels att få skolpersonal och föräldrar att engagera sig. En gemensam definition av begreppet mobbing och kartläggning av mobbingens omfattning är en förutsättning för ett effektivt förebyggande arbete. Genom att eleverna årligen får svara på frågor om trygghet och otrygghet kan skolans personal få en bild av om mobbing förekommer, hur vanligt det är och i vilka klasser det förekommer.

Syftet med att anordna en studiedag är att fördjupa kunskapen hos skolpersonalen. Att utveckla rastvaktsystemen och att se över skolgården är åtgärder som syftar till att direkt förhindra mobbing. Den forskning som bedrivits kring Olweusmodellen visar att mobbing ofta sker på undanskymda platser på skolgården eller på toaletter där det sällan finns vuxna. Resultaten tyder på att risken för mobbing kan minskas om man ser till att det finns fler vuxna på skolgården under rasterna. Översynen av skolgården kan också vara en utgångspunkt för att skapa en utomhusmiljö som inbjuder till konstruktiva lekar och därmed minskar risken för bråk och förstörelse.

En kontakttelefon kan vara en viktig trygghetsåtgärd för barn som känner sig oroliga och som behöver få tala med någon utomstående. Föräldrarnas roll för ett framgångsrikt arbete i klassen lyfts fram i modellen. Förutom utvecklingssamtal och föräldramöten, där föräldrarna görs delaktiga i lösningar på problemen, kan det finnas behov av att bilda en föräldrastödgrupp som träffas under professionell ledning. Gruppen ger möjlighet för föräldrar till utsatta barn att träffa andra föräldrar som befinner sig i liknande situationer. Här får de möjlighet att bearbeta sin oro och ta emot råd om hur de kan stödja sina barn.

Åtgärder som rekommenderas på klassnivå:

- Skapa klassregler.
- Bilda klassråd.
- Lär in genom samarbete.
- Ordna gemensamma positiva aktiviteter.
- Ordna föräldramöte.
- Ordna rollspel och läs litteratur.

En viktig hjälp i arbetet mot mobbning och för att skapa ett bättre klimat i klassen är att klassföreståndaren och eleverna tillsammans kommer fram till klara och tydliga regler om mobbning som är lätta att följa. För att modellen ska få god effekt är det viktigt att reglerna riktas både mot direkt och indirekt mobbning, det vill säga mot såväl mobbning med relativt öppna angrepp på den utsatte som mot social utfrysning och isolering.

Klassråd är ett forum där regler och förhållningssätt regelbundet kan ventileras. Inläring genom samarbete kännetecknas av att pedagogen utformar lärandet så att eleverna tränas att samarbeta med varandra och blir beroende av varandra för att kunna genomföra uppgifterna. Det är också viktigt att eleverna engageras i enklare rollspel, där utagerande elever lotsas in i offrets roll och tvärtom. Rollspel kan alltså användas som ett redskap för att utveckla elevers empati och förståelse. Slutligen lyfter modellen fram vikten av ett gott klassklimat, vilket kan stärkas med gemensamma positiva aktiviteter av olika slag där målet i huvudsak är trivsel.

Åtgärder som rekommenderas på individnivå:

- Samtala med den som utsatts för mobbning.
- Samtala med föräldrarna till de inblandade eleverna.
- Hjälプ de neutrala eleverna i klassen.
- Byte av klass eller skola.

Syftet med åtgärderna är både att ge stöd och effektivt skydd till den utsatte och att bearbeta och förhindra upprepad mobbning. Om man misstänker, eller redan konstaterat att det förekommer mobbning i

klassen, bör klassföreståndaren samtala med både mobbaren och den mobbade. Grundregeln är att den lärare, som känslomässigt står eleverna närmast, är mest lämpad att bryta igenom det försvar som eleverna kan bära på. För att kunna ge den mobbade eleven trygghet och skydd mot trakasserier är det i regel nödvändigt med ett nära samarbete och ett tätt utbyte av information mellan skolan och elevens familj. Om både hem och skola ger konsekventa reaktioner på mobbningen, ökar chanserna för att problemet ska upphöra. Lyckas man inte lösa ett identifierat mobbningsproblem genom de olika åtgärderna, kan det enligt modellen vara aktuellt att överväga att flytta den utsatte till en annan klass inom den egna skolan eller till en annan skola. Det är dock en sista utväg om problemet inte går att lösa på annat sätt.

Många delaktiga när mobbningsproblem ska lösas

Styrkan i Olweusmodellen ligger i att den förordar ett ständigt förebyggande arbete på de tre nivåerna. Om en skola regelbundet arbetar med ett genomtänkt förebyggande arbete behövs det inga kampanjer eller tillfälliga aktiviteter. Kunskapen och beredskapen byggs i stället in i den ordinarie verksamheten.

När det gäller att öka vuxentätheten och tryggheten på skolgården kan en åtgärd vara att ett eller två arbetslag förlägger sina raster till tider när andra arbetslag har lektioner. Detta förutsätter att varje arbetslag själv organiserar sina raster. Tanken är att raster med mindre grupper, som känner varandra väl, minskar svängrummet för mobbing.

Olweus nämner i sitt program vikten av att öppet ventilera problem som uppstår inom klassen. Om läraren finner former för att regelbundet lyssna av klassens behov, kan det betyda att problem kan lösas på ett tidigt stadium. Finns det problem med mobbing är det sällan isolerat till ett par elever. Ofta är relativt många elever indirekt delaktiga när någon exempelvis blir utfrysad ur en kamratgrupp. Sedan kan det finnas ytterligare en grupp elever som, genom till exempel låg status i klassen, inte har möjlighet att säga ifrån när de ser kamrater bli mobbade, men som mår dåligt av att se vad som pågår. Eftersom många är delaktiga när någon är utsatt för mobbing är det viktigt att involvera många i lösningen. Då ökar förutsättningarna för en varaktig föränd-

ring och för att en känsla av gemenskap ska uppstå i klassen. Dessutom lär sig eleverna en modell för problemlösning som de kan ha nytta av i andra situationer i livet.

Om problemet inte går att åtgärda ger Olweusmodellen förslag om att skilja den mobbade från klassen. Detta är förstas något som kan ifrågasättas. Att flytta den som blivit mobbad kan uppfattas som ytterligare en utfrysning, vilket kan förstärka den mobbade elevens problem ytterligare. En annan tänkbar lösning är att den som mobbar mest aktivt får flytta till en annat arbetslag inom skolan, för att på så sätt ge den mobbade skydd under tiden som man försöker förmå den som mobbar att upphöra med sitt beteende.

Tanken med Olweusmodellen är att skolan ska söka lösningarna i nära samarbete med alla parter som blivit indragna i problemet. Om man lyckas skapa ett förtroendefullt samarbete finns förutsättningar för att arbetet ska lyckas.

Friends – elever mot mobbning på ungas initiativ

Stiftelsen Friends – elever mot mobbning bildades som en reaktion på att allt för lite görs för att förhindra mobbning i skolor. Detta skedde samma år som lagen om att alla skolor ska utarbeta en handlingsplan mot mobbning kom, det vill säga år 1997. Friends är en fristående organisation som samverkar i ett nätverk av organisationer, bland annat Rädda Barnen, Fryshuset i Stockholm och Barnens Rätt I Samhället (bris). Friends metod är att hjälpa skolor att starta kompisstöd och utarbeta en handlingsplan mot mobbning.

Målsättningen är att:

- Förebygga och minska mobbning och annat fysiskt och psykiskt våld i skolan.
- Sprida kunskap om mobbning för ökad förståelse och eftertanke.
- Sprida humana, demokratiska och jämlika värderingar.

När Friends inleder ett samarbete startar man med en halv dags information för all skolpersonal. Då förmedlar man kunskap om hur en

skola kan förebygga och ingripa i konkreta mobbningsituationer. Som avslutning försöker man tillsammans med skolpersonalen formulera en gemensam hållning mot mobbing. Efter personalinformationen samlas både elever och personal till ett gemensamt möte i aulan. Informationen till eleverna sker i form av ett rollspel eller en monolog. Syftet är att väcka engagemang och känslor, att avslöja fördomar och söka sig fram till en plattform som de blivande kompisstödarna kan arbeta från.

Kompisstödare

Efter mötet i aulan samlas klasserna och diskuterar frågor som: Hur har vi det på vår skola? Förekommer det mobbing? Vad kan vi göra åt situationen? Därefter utser eleverna en eller två kompisstödare i varje klass. Deras uppgift blir att uppmärksamma vilka problem som finns i den egna klassen och – med råd, stöd och hjälp av de andra kompisstödarna och en vuxengrupp på skolan – försöka göra något åt situationen. Det är självfallet viktigt vilka som blir kompisstödare. Kompisstödarna ska föregå med gott exempel och inte mobba, bråka eller retas själva. Personerna ska vara intresserade och ta uppgiften på allvar. Helst ska både en tjej och en kille väljas. Detta bland annat för att tjejer och killar ofta uppmärksammar olika saker i klassen. Innan klassen utser kompisstödare, förklarar en vuxen vad uppgiften innebär. Alla elever i klassen skriver sedan anonymt ner två förslag till lämpliga kompisstödare på en lapp. Lapparna samlas in och en vuxen sammanställer resultatet vid ett tillfälle då eleverna inte är närvarande. De elever som föreslagits av flest tillfrågas sedan enskilt om de vill vara kompisstödare.

Inledningsvis får kompisstödarna en heldagsutbildning som ger ökad kunskap om mobbing, våld och diskriminering. Utbildningsdagen innehåller bland annat värderingsövningar och rollspel. Syftet är att kompisstödarna ska rannsaka sig själva, fundera igenom sina åsikter och värderingar samt hitta inspiration och motivation för arbetet. Vuxengruppen, som kan vara skolans antimobbingsgrupp, ska stötta och hjälpa kompisstödarna och även ta hand om de mest allvarliga problemen, till exempel akuta fall av mobbing. Från Friends får sko-

lan också ett arbetsmaterial som innehåller förslag på hur arbetet på skolan kan organiseras, fakta om mobbning samt förslag på förebyggande åtgärder och på hur man stoppar mobbning, våld och kränkningar. Materialet innehåller också frågeställningar som kan användas som diskussionsunderlag.

Kompisstödarna träffar sedan regelbundet de vuxna i sin arbetsenhet. Då diskuteras vad som händer i klasserna samt de åtgärder och aktiviteter som det finns behov av. Organisationen Friends erbjuder också skolorna fortsatt stöd. Det sker främst genom handledning och genom ett nyhetsbrev som alla kompisstödare får en gång per månad. Nyhetsbrevet ger tips och idéer och förmedlar vad som händer på andra skolor. Efter ungefär ett halvårs arbete rekommenderas en återträff med kompisstödarna och vuxengruppen. Då bör man diskutera hur det gått och försöka utvärdera resultatet samt diskutera nya sätt att arbeta förebyggande.

Friends i verkligheten

Stavsborgsskolan i Nacka kommun är en 7–9 skola som samarbetar med Friends för att utveckla det mobbningsförebyggande arbetet. Skolan anlidade Friends för att man ville förändra klimatet på skolan, motverka slagsmål och glåpord och få bort den anda av otrygghet som uppstått på grund av upprepade incidenter. Kompisstödarna har med tiden blivit navet i det mobbningsförebyggande arbetet, i nära samarbete med skolans mobbningsteam, elevvårdsteam samt elev- och klassråd. Kompisstödarna är de vuxnas "ögon" och "öron" på skolan som ser och noterar sådant som inte får förekomma. Vid höstterminsstarten i årskurs 7 röstar varje klass fram två klasskamrater som under tre år blir deras kompisstödare. Att bli vald till denna uppgift ses som ett hedersuppdrag. Som kompisstödare bör man vara ett gott föredöme i kamratskap och en förmedlare som tipsar de vuxna när en klasskamrat verkar vara isolerad eller utfrusen. När de har uppmärksammat eller fått tips om att någon är utsatt för mobbning, kontakter kompisstödarna den utsatte kamraten och visar sympati, signalerar att det som hänt inte är acceptabelt och gör klart att något måste göras. Problemet tas upp när de träffar mobbningsteamet, som består av två pedagoger

från varje arbetslag. De har som rutin att kontrollera dagsläget inom arbetslagen när de träffas varannan vecka. Kompisstödjarna har också egna regelbundna möten. Då handleder de varandra, hjälper nya kamrater att komma in i sitt uppdrag, planerar för temadagar och håller kontakt med Friends.

Eftersom mobbing och kränkningar har minskat på skolan, inriktas insatserna allt mer på det förebyggande arbetet. Tre gånger per år är kompisstödjarna med och arrangerar temadagar.

Den första temadagen sker i samband med skolstarten, då kompisstödjarna och företrädare för Friends deltar. De presenterar sig och sin funktion på skolan och Friends följer upp det arbete som tidigare startats. En inbjuden person berättar hur det är att bli mobbad och hur det påverkar vuxenlivet. Samtalen fortsätter sedan i små grupper. Senare på hösten har hela skolan en temadag om etik och moral. Med hjälp av fältassistenter organiseras klasserna i mindre grupper, där frågor om förhållningssätt bearbetas i samarbetsövningar. Den tredje temadagen infaller i samband med Alla hjärtans dag. Då är huvudtemat vänskap. Alla klasser arbetar med olika övningar, som syftar till att utveckla ett gott klassklimat. Man har dock upphört med traditionen att ge den man gillar en nejlika på Alla hjärtans dag. Anledningen är att ingen ska känna sig förbigången.

Stavsborgsskolan har gjort sig känd för att omedelbart ingripa när något händer. Varje elev får inför varje årskurs underteckna ett kontrakt med skolans regler och rutiner för hur den sociala samvaron mellan eleverna ska se ut. Genom kontraktet förbinder sig eleverna också att inte utsätta någon för mobbing. Föräldrarna uppmanas att vara uppmärksamma och prata med sina barn om mobbing och höra efter om någon i klassen är ensam eller utfryst. De ombeds att omedelbart ta kontakt med personalen på skolan om något upptäcks, även om det gäller andras barn. I skolans handlingsplan, som delas ut till samtliga föräldrar, sägs: "Att berätta om mobbing är aldrig skvaller, det är att hjälpa den som har det svårt." Dessutom genomförs varje termin en enkätundersökning som ger en bild av hur eleverna upplever sin skolsituation. Därmed finns det ett underlag för fortsatta åtgärder på skolan.

I detta kapitel har två mobbningsförebyggande modeller presenterats. Modellerna har olika karaktär, men syftet är detsamma -- att arbeta mot mobbning. Skolverket framhåller i sina granskningar att skolor inte bara använder en metod eller ett arbetssätt -- och att detta gör att modellerna anpassas till de lokala förhållandena. De två modellerna för att förebygga mobbning behöver således inte uppfattas som konkurrerande. Tvärtom kan de komplettera varandra. Olweus-modellen fokuserar på åtgärder som kan innebära att skolan måste genomföra förändringar på de tre nivåerna skol-, klass- och individnivå, vilket är ett arbetssätt som kan bli basen i ett långsiktigt förebyggande arbete. Modellen behöver dock kompletteras med insatser där elever själva tar ett aktivt ansvar för förändringsarbetet. Den modell med kompisstöd som Friends använder är ett sätt att involvera eleverna och ge dem redskap för hur de kan hantera problemsituationer.

kapitel 2.

Konfliktlösning

Konfliktlösning och medling är två metoder som under senare år introducerats på skolor i Sverige. Här presenteras projekt Charlie, elevmedling och Abrahams barn. Verksamheterna är exempel på socialpreventiva åtgärder som riktas till samtliga elever. Syftet är dels att förebygga uppkomst av mobbnings- och våldssituationer genom att förstärka positiva värderingar i låg ålder, dels att åstadkomma bättre kamratrelationer i skolan. I Charlielektioner deltar ofta barnomsorgs- och elevvårdspersonal aktivt, vilket kan få positiva konsekvenser även utanför skolan. På så sätt kan samma normsystem gälla både i förskolan, i skolan och på fritidshemmet.

Charlie – för ökad självkänsla

Charlie står i detta sammanhang för Chemical Abuse Resolution Lies in Education, vilket kan översättas med: Upplysning kan förebygga drogmissbruk. Projekt Charlie har vuxit fram i Minnesota i USA, där man under 1970-talet arbetade med att få bukt med ett svärkontrollerat drogmissbruk i skolorna. Programmet är fokuserat på jagstärkande övningar. Bakgrunden är forskning som visar att låg självaktning är en starkt bidragande orsak till att ungdomar börjar missbruka alkohol och andra droger. Målsättningen med projekt Charlie är att hjälpa barn att utveckla och förstärka sin självkänsla, fatta kloka beslut och lösa problem. Man vill också hjälpa dem att konstruktivt hantera negativa känslor och ge dem kunskap om de skadeverkningar droger kan ge.

Materialet består av två handledningspärmar med färdigproducerade lektioner anpassade till åldrarna sex till tretton år. Barnen får träna sig i vänskap, fundera över hur man får vänner och lära sig hantera konflikter utan att utöva våld. Programmet syftar även till att ge barn argument för att göra egna val, motstå grupppryck och våga säga nej – vilket i sin tur ska förebygga mobbning och risk för övergrepp.

Projekt Charlie kan inte stödja sig på någon vetenskaplig utvärdering. Lärarhögskolan i Stockholm har dock gjort en undersökning där resultatet visar att de pedagoger som arbetar med programmet i stort sett verkar nöjda och upplever materialet som ett stöd. I undersökningen uppges även att en del pedagoger utformar lektionerna efter

eget huvud och använder materialet som stöd.

En kritik som framkommer är att materialet inte är anpassat till svenska förhållanden. Som direkt svar på denna kritik har två kompletterande handledningar skrivits. Skrifterna tar upp olika ämnen som rädsla, sorg, skvaller, mobbning, rasism samt missbruk av alkohol och droger. Dessa skrifter kan kombineras med det övriga Charlie-materialet.

I Sverige introducerades Projekt Charlie i regi av bris. Stockholms södra sjukvårdsområde ansåg projektet så intressant ur ett hälsoperspektiv att man under ett par år erbjöd skolor i regionen gratis utbildning och handledning. Programmet har nu blivit känt över stora delar av landet.

Charlielektion årskurs 0–3

Så här kan en Charlielektion gå till i årskurs 1–3. På schemat står det Charlietimme. Barnen samlas i ring på golvet. Pedagogen repeterar Charliereglererna som de tidigare lärt sig. Reglererna är:

- Rätt att stå över. Ingen ska tvingas prata mot sin vilja.
- Lyssna och räck upp handen.
- Ditt privata rum. Man ska inte låta andra gå innanför sin inre gräns. Man har rätt att säga nej. Det är lättare för vuxna än för barn. Därför är det bra för barn att öva på det.
- Uppmuntra. Man tar aldrig fasta på något negativt om någon, utan förstärker det som är positivt.
- Vad vi hör stannar här. För att bygga upp tillit är det viktigt att man inte springer ut på rasten efter en Charlielektion och berättar vad kamraterna sagt.

Syftet med lektionen är att visa att varje person är en unik varelse med rätt att bli sedd och respekterad för den man är. Läraren visar upp en tygpåse och säger att den är full med känslor och hemlig, ja till och med magisk. Hon låter ett litet plashjärta gå från hand till hand i ringen.

– Hjärtat säger att man ska dela med sig. Det säger också att man ska bry sig om varandra.

Barnen lyssnar och läraren sticker ner handen i påsen igen. Upp kommer en leksaktiger.

- Varför är det här djuret speciellt?
- Det är duktigt på att jaga, säger en pojke
- Det har vassa tänder och är randigt, säger någon annan.

På detta sätt får barnen fundera kring att alla är speciella, både tigrar och barn.

Charlielektion årskurs 4–6

Syftet med lektionen är att skapa medvetenhet om olika roller som människor kan ta och vilka konsekvenser det kan medföra. Vad är exempelvis skillnaden mellan en bra och en dålig ledare? Vilka konsekvenser kan det få i olika situationer att en dålig ledare har inflytande över mig? Varför väljer en del att alltid vara den hjälpende personen? Varför väljer somliga att vara en följare som andra leder? Skyltar placeras i klassrummet där de olika rollerna står uppskrivna. Läraren frågar klassen: – Du har kommit till kollo och känner ingen. Vilken roll intar du?

Eleverna får ställa sig under den skylt som passar in på deras val. Var och en får berätta varför de valt att ställa sig just där. Övningen avslutas med ett samtal om varje skylt.

Fyrhörningarna fortsätter med ytterligare två situationer där eleverna får välja att inta den roll som känns riktig för dem. Den ena övningen handlar om att klassen ska planera en fest och den andra om att klassen ska göra ett viktigt grupparbete.

En av anledningarna till att projekt Charlie fått så stor spridning kan vara att materialet introducerades samtidigt som allt fler pedagoger efterfrågade en modell lik Charlie för att utveckla elevernas sociala kompetens. Modellen bygger på övningar, samtal och rollspel för att stärka elevers självkänsla och förmåga att fatta kloka beslut, lösa problem samt att lära dem hantera negativa känslor och ge kunskap om skadeverkningar vid bruk av droger. Eftersom efterfrågan är stor har initiativ tagits för att få flera konfliktlösningsprogram översatta till svenska. Ett konfliktlösningsprogram som skolor i Skånerregionen arbetar med, kallas Kreativ konfliktlösning. Programmet är uppdelat i två handledningar och vänder sig till elever i åldrarna 9 till 13 och 14 till 16 år.

Elevmedling och relationsbearbetning

På olika skolor i Sverige har man provat att arbeta med elevmedling och relationsbearbetning mellan elever. Det kan gå till så att eleverna i varje klass från årskurs 3 till årskurs 6 väljer två klasskamrater som de har särskilt förtroende för till medlare, i allmänhet en flicka och en pojke. Medlarna utbildas och får fortlöpande stöd från de ansvariga lärarna. Med jämna mellanrum, exempelvis en gång per månad, kan alla elevmedlare träffas och prata om aktuella frågor. Medlingen kan gälla en trasig skateboard, eller att någon blev stucken med en gaffel i matsalen. Ofta handlar medlingen om relationer. En elev kanske känner sig övergiven och utfrys. En annan kanske är arg på några kamrater. Medlarnas uppgift är att hjälpa de inblandade att själva hitta en lösning. Medlarna arbetar ofta två och två och bör inte medla i sina egna klasser, eller mellan barn som de känner. Får de intryck av att det är fråga om mobbning bör de lämna över ansvaret till de vuxna.

Elevmedling i praktiken

Så här kan det gå till vid en elevmedling. Två elever kommer in efter en rast och har bråk om reglerna för bandymatchen. Konflikten slutade med ett slagsmål på bandyplanen. De berättar för sin lärare vad som hänt. Läraren intar en förstående hållning och frågar om det är någon av eleverna som vill ha medling. Det bästa är att båda parter är med i medlingen, men om den ene drar sig ur finns det ändå möjlighet för den andre att få tala igenom situationen och hur han eller hon fortsättningsvis ska hantera den. Medlingen bör helst ske samma dag. Oavsett när medlingen sker ska eleverna alltid få möjlighet att samlas sig och inte börja medlingen i affekterat tillstånd. Det ger bättre förutsättningar för att komma fram till en bra lösning. Nästa steg är att läraren kontakter klassens medlare och gör upp om en tid.

När det är dags för medling träffas båda parter tillsammans med medlaren i ett speciellt rum. Medlarens uppgift är inte att fungera som en domare i samtalet, utan att be de båda berörda berätta vad som inträffat och låta dem formulera vad de känner och hur de tycker att konflikten ska lösas. Rollen som medlare är snarare att lyfta fram

vad de vill säga. Frågor som kan behöva ställas i detta fall är exempelvis:

-- Hör du att han säger att han tycker det var dumt gjort att slå dig med klubban?

-- Är du beredd att ta emot denna ursäkt?

-- Vad ska vi göra för att förhindra att bråk på bandyplan uppstår igen?

I detta fall kan förslaget exempelvis vara att elevrådet tar upp frågan om regler för bandymatcher, eftersom det berör många fler på skolan. Medlingen avslutas med att båda parter får formulera om de tycker att konflikten känns utagerad. Om inte, planeras en ny tid för medling.

Abrahams barn – en metod för att överbrygga klyftor

Rinkebyskolan, en skola i en mångkulturell del av Stockholm, utgår från en metod i religionsundervisningen som fått namnet Abrahams barn. Den vill visa att de tre världsreligionerna kristendomen, judendomen och islam har mer som förenar dem än som skiljer dem åt. Metoden spelar en viktig roll i arbetet med att motverka fördomar och konflikter mellan elever med olika religiösa traditioner. Det finns ännu inte någon forskning som kan styrka att metoden gör att eleverna blir mindre konfliktfyllda och våldsbenägna. Erfarenheterna hittills gör dock att arbetet med Abrahams barn betraktas som en central och viktig del av det brottsförebyggande arbetet på skolan.

Bakgrunden till att metoden utarbetades var att en lärare på Rinkebyskolan förgäves hade försökt intressera skolans elever för den traditionella religionsundervisningen. Hon märkte till exempel att intresset bland många barn som hade rötter utanför Europa var närmast obefintligt när de skulle läsa om de svenska trossamfundet. Det var efter sådana mindre lyckade lektioner som läraren började fundera över vad som skulle kunna göras annorlunda. Hon visste att religionen är en viktig del av livet för många av eleverna och deras familjer och började söka efter mönster som förenar de tre stora världsreligionerna:

judendomen, kristendomen och islam. Hennes idé blev att utgå från religionernas gemensamma historia, där Abraham är allas stamfader. Undervisningsmetoden utgår därmed från de gemensamma gestalterna i Bibeln och Koranen, till exempel Abraham, Ismael, Isak, Sara, Hagar, Josef och Moses. Utifrån berättelsen i Bibeln försöker man hitta parallella ställen i Koranen. Man hämtar även inspiration ur historisk och arkeologisk litteratur om den tid som behandlas i berättelserna. För att göra berättelserna levande används reseskildringar och andra berättelser om seder och bruk.

Konkret går det till så att läraren börjar med att berätta om Abraham, "historiens första invandrare". När eleverna fått höra historien ber läraren eleverna att sätta sig in i Abrahams situation, identifiera sig med hur Abraham tänkte och kände, och varför han handlade som han gjorde. Läraren kan ge eleverna den första meningen: "Jag är Abraham...", för att de lättare ska kunna identifiera sig med Abraham och hans liv. Därefter ombeds eleverna att själva skriva ner historien om Abraham. Dialogen mellan elever och lärare fortsätter utifrån den berättelse eleverna skrivit. Det handlar inte bara om att få kunskap om de olika bibliska händelserna, utan även om att personligen kunna göra reflektioner om Abrahams handlande. För att ytterligare levandegöra de skrivna texterna görs enkla illustrationer som slutligen bildar ett collage över olika händelser, exempelvis ur Bibeln eller Koranen. Arbetsuppgifterna varvas med att berättelserna improviseras i små dramastycken för att eleverna ytterligare ska förstå och kunna bearbeta det texterna handlar om.

Utgår från det gemensamma

I de skolor som använder sig av metoden Abrahams barn försöker man förmedla budskapet att synbart olika åskådningar ändå kan ha mycket gemensamt. Genom att samtala, skriva och dramatisera kring allt som förenar, uppnår man en ökad förståelse och respekt för olika kulturarv. Religionsundervisningen ger därmed, utöver kunskap om de religiösa skrifterna, även träning i empati och känslomässig förmåga.

Linköpings universitet har tillsammans med författaren till läromedlet utvecklat en fempoängsutbildning: "Abrahams barn – ett

annorlunda undervisningsmaterial i religion". Verksamheten har också gett upphov till att en stiftelse med samma namn bildats, vars idéer nu sprids i Sverige och i länder med etniska och religiösa friktioner. Arbetsmetoden Abrahams barn har alltså vuxit fram ur en verklig behovssituation.

Abrahams barns boksamling är en specialavdelning vid Rinkeby bibliotek. Samlingen består av böcker som kan vara till hjälp för lärare som vill arbeta enligt metoden. Genom fjärlån kan böckerna rekvideras kostnadsfritt från bibliotek. Det byggs också upp ett "artefaktotek". Tanken är att lärare ska kunna låna olika religiösa traditioners symboler till sina klasser, för att på så sätt kunna göra lärandet i religionskunskap mer konkret.

kapitel 3.

På elevers villkor

Att ge elever ansvar för sin dagliga miljö kan ge positiva effekter på studieresultaten – och på trivseln i skolan. Förutom mindre skadegörelse, kan gemensamma projekt vara ett sätt att motverka främlingskap och otrygghet. I Rinkebyskolan har elevernas delaktighet resulterat i att skolan sköts så väl att elevrådet vunnit pris för skötsel av skolans lokaler. Varje vecka får en klass ansvara för städning och den allmänna ordningen i skolan. Eleverna organiseras i lag som turas om att varje morgon ha saneringsjour, då eventuellt klotter, som kan ha uppstått sedan gårdagen, snabbt målas över. Andra lag får delta i arbetet med lokalvård, biblioteket och skolmåltiderna.

Kråkbergsskolan i Sunderbyn strax utanför Luleå, är ytterligare ett exempel på en skola som medvetet arbetat med att utforma skolans fysiska miljö. De gemensamma utrymmena är inredda med möbler som skapar hemkänsla och har sitt ursprung i bygdens allmogetradition. Varje klass ansvarar för städning av sitt klassrum och klädhall. Frågar man vad eleverna tycker om skolmiljön säger de att den är fin. Dessa båda skolor är exempel på trivsamma och trygga miljöer som ger eleverna signaler om hur man bör uppträda i skolan. Båda skolorna genomför en årlig enkätundersökning för att få underlag för förbättringar.

Elevskyddsombud bevakar skolmiljön

Förutom att varje klass i Kråkbergsskolan har sina ansvarsområden att sköta, engageras eleverna även i arbetsmiljöarbete. Tre elever från varje årskurs utses som företrädare för sina kamrater för att ingå i skolans arbetsmiljögrupp. De arbetsområden miljöarbetet fokuserar på är:

- Rättigheter och skyldigheter för elever.
- Elevinflytande.
- Trivsel.
- Rökning och snusande.
- Arbetsskadeanmälan.
- Arbetsmiljöenkäter i klasserna.

Förutom att eleverna årligen genomför en kartläggning av trivsel och

trygghet på skolan, deltar de i skyddsronder som främst bevakar skolans fysiska miljö. Det gäller bland annat säkerhetsfrågor i skolans lokaler och i utemiljön. Genom arbetsmiljöarbetet får eleverna ett reellt ansvar och ett direkt inflytande på utformningen av arbetsmiljön. För att det inte ska klottras och förstöras har elevskyddsombuden även bevakningsområden av olika miljöer där eleverna vistas. I samband med att hela skolan har stormöte en gång per månad, avrapporterar de hur arbetet med de olika bevakningsområdena framskrider. På så sätt blir arbetet med att bevara skolan ren och fin en angelägenhet för alla. I Kråkbergsskolan anses det vara en fördel att många elever är engagerade som skyddsombud. De ser saker som lärarna kan ha svårt att upptäcka. Risken för mobbning och skadegörelse minskar genom att åtgärder sätts in snabbt.

Ansvaret sprids till flera

Nyvängskolan, en 0–9-skola belägen i Dalby i Skåne, är ytterligare en skola där man på allvar infört elevinflytande utöver klassråd och elevråd. Det har inneburit att skolan genomfört organisatoriska, sociala och i viss mån pedagogiska förändringar.

På mitten av 1980-talet var skolan fullkomligt nerklottrad och vandaliserad. Mobbning, våld och gängbildning tillhörde vardagen. Personalen insåg att man måste börja ett förändringsarbete där eleverna borde engageras i en varaktig lösning. Skolan valde att ta vara på elevernas kreativitet genom att starta olika råd, till exempel undervisningsråd, kulturråd, matråd, antimobbningsråd, sportkommitté och elevskyddskommitté. Alla råden har som övergripande mål att arbeta för att öka trivseln och tryggheten på skolan, även om råden också har andra konkreta områden att arbeta med. Grupperna träffas fyra gånger per termin under lektionstid och det är alltid en elev som är ordförande. Ledarna för råden bildar tillsammans den så kallade elevrådsstyrelsen.

Skolan har i dag 16 olika råd och i vart och ett av dem finns cirka tio elever och en vuxen. Antimobbningsrådet – Amor – fungerar lite annorlunda än de andra råden. Att ingå i Amorrådet innebär ett stort

förtroende. Kriteriet för att vara med är främst att eleven har gott anseende både bland kamrater och personal. Uppdraget gäller till och med årskurs 9. Genom de olika råden har eleverna fått större inflytande och bättre möjlighet att påverka skolans alla områden. Resultatet har blivit en lugnare skola. Skadegörelse, mobbning och bråk förekommer i mindre omfattning än tidigare. Verktygen är inte minst alla demokratiska råd, där eleverna kan påverka sin egen vardag. Ett annat viktigt inslag är fler engagerade vuxna som bryr sig om eleverna.

De olika exempel som har beskrivits i detta kapitel har det gemensamt att elevernas trivsel har förbättrats genom att de fått ansvar och inflytande över sitt lärande och över skolans fysiska och sociala miljö. Genom att man tagit tillvara elevernas kreativitet har skolmiljöerna blivit trivsammare. Skolan får på så sätt en nyckelroll i det lokala arbetet för ökad delaktighet, vilket kan ha stor betydelse i arbetet med att minska brottligheten och öka tryggheten.

Elevinflytande kan i detta sammanhang beskrivas dels som en socialpreventiv strategi som syftar till att stärka elevernas sociala band med det demokratiska samhället, dels som ett situationellt inriktat arbete som motverkar skadegörelse och stimulerar ett positivt beteende. Det är ett konkret sätt att arbeta med delaktighet och demokrati. Dessutom har kommunerna ansvar för att lyfta fram demokrati-begreppet i de måldokument som gäller för skolans arbete samt för att ta fram en plan för hur sådana insatser kan anpassas till elevernas stigande ålder.

Elevinflytande handlar inte i första hand om att eleverna får välja vad de ska göra under lektionstid. Ur ett barn- och ungdomsperspektiv är det visserligen viktigt att eleverna får planera sin arbetsdag. Men för att elevinflytande ska bli ett instrument för social tillhörighet och ansvarstagande handlar det lika mycket om personalens förhållnings-sätt och deras förmåga att se och lyssna på eleverna samt att skapa ett tryggt och tillåtande klimat där alla törs, kan och får säga sin mening.

kapitel 4.

Skolan och närsamhället

Det minskade antalet fritidsgårdar har inneburit att antalet mötesplatser för ungdomar har blivit färre. Effekterna har fått politiker, lärare, ungdomsledare och rektorer att fundera över hur man skapar nya mötesplatser där ungdomar kan träffas på sin fritid. Katarina Norra skola i Stockholm och Annerstaskolan i Huddinge är exempel på två skolor som funnit former för hur fritidsverksamhet kan bedrivas i nära samarbete med bland annat skolans ordinarie personal. Rinkeby-skolan, som gjort sig känd för att skolan hålls öppen 365 dagar om året, är ytterligare ett exempel på en skola som skapat en fritidsverksamhet som ryms inom skolans lokaler. Att sjukvården också kan bidra med viktiga delar i det brottsförebyggande arbetet i skolan, har personal från Kristinehamns sjukhus tagit fasta på.

Ungdomsgården mitt i skolan

I samband med att Katarina Norra skola byggdes om och skolan utvidgades till att ta emot elever i åldrarna 13 till 16 år, väcktes tanken att starta en ungdomsgård. Samtidigt som skolledningen stod inför utmaningen att ansvara för tonårselever, såg man möjligheten att fullt ut utnyttja skolans lokaler. Skolans personal erbjöds att förlägga några timmar av sin tjänstgöring till skolans ungdomsgård. Både grundskollärare och fritidspedagoger anmälde intresse av att medverka. Resultatet blev att en ungdomsgård startades som håller öppet tre kvällar i veckan. Ett rum i skolan har speciellt inretts för verksamheten. För övrigt disponeras skolans facksalar för olika aktiviteter.

Ungdomsverksamheten, med personal som eleverna känner igen från skolans övriga verksamhet, har visats sig vara en trygg bas för ungdomarna. De har fått bättre relationer till de vuxna än vad traditionella klassrumsförhållanden brukar ge, samtidigt som de vuxna fått en fullständigare bild av sina elever. Det gör det lättare att upptäcka och åtgärda konflikter innan de utvecklas till verkliga problem.

Meningsfull skolidrottsförening

Personalen på Annerstaskolan i Huddinge söder om Stockholm, med

elever i åldrarna 6 till 16 år, har tagit initiativ till ett alternativt fritidsutbud för sina elever. Skolan är belägen i ett område där en stor del av befolkningen har rötter i andra kulturer. Många lever under knappa ekonomiska förhållanden, vilket begränsar barnens möjligheter att delta i och utnyttja de idrottsklubbar och fritidsanläggningar som finns i kommunen. När skolans personal diskuterade sambandet mellan föräldrarnas ekonomiska situation och elevernas brist på fritidssysselsättning fick de idén att starta en idrottsförening i skolan.

En förfrågan gick ut till äldre elever och till personal med idrottsintresse om att delta som ledare efter skoldagen, exempelvis i basket, fotboll, volleyboll, dans eller aerobic. En styrelse bildades och kontakter togs med Idrottsrörelsens Studieförbund (sisu). sisu hjälper föreningar med ledarskapsutbildning, ansökningar om medel med mera. Så gott som alla elever anmälde intresse av att delta. Styrelsen beslutade att varje elev skulle betala en liten symbolisk avgift för att få bli medlem i idrottsföreningen, med reservationen att ingen elev skulle utestängas av ekonomiska skäl. Skolans ledning beslutade också att använda styrelse- och planeringsmöten som en del i skolans lärande. Det innebär att de elever som också är idrottsledare kan planera arbetet inom ramen för sitt ordinarie skolarbete. Likaså får de vuxna som är ledare räkna in den tiden i den så kallade arbetsplatsförlagda arbetstiden.

Idrottsgrupperna startade med en vuxen ledare och med en elev som hjälpledare, i varje idrottsgren. Avsikten var att hjälpledaren så småningom skulle bli ledare för gruppen. Numera ser skolpersonalen idrottsföreningen som ett inslag i skolans fostrande och förebyggande arbete. Flera vuxna på skolan har inom ramen för sitt arbete, ansvar för att organisera och stödja de äldre eleverna så att de får hjälp att utvecklas till idrottsledare med ansvar för en grupp.

Huvudsyftet med idrottsföreningen är att ge eleverna bra fritidssysselsättning. Därutöver får de elever som blir hjälpledare träna sig i att ta ledaransvar, vilket ger dem en tydlig identitet. Alla de som i någon form deltar, får en mer meningsfull fritid och lockas i mindre utsträckning att söka sin identitet i gäng som exempelvis snattar och förstör i omgivningarna. Idrottsföreningen har blivit en bas för ett socialt arbete, som på ett naturligt sätt integreras i den ordinarie verksamheten.

Resurserna samordnas

I Rinkeby har man haft som mål att samordna de resurser som olika kommunala förvaltningar som exempelvis skol-, fritids-, kultur- och socialförvaltningen har för barn i skolåldern. Flera verksamheter som tidigare varit förlagda till skilda platser i stadsdelen, har flyttats in i Rinkebyskolans lokaler. Allra först flyttade den kommunala musikskolan in. Utbudet förändrades efter elevernas önskemål. På detta sätt ersattes en dyrbar musikskola, som lockade få ungdomar, med en billigare och betydligt populärare verksamhet. I nästa skede etablerades en kultur- och dansskola, som även är öppen för elever från andra skolor. År 2001 var 1 000 av de totalt 1 600 eleverna i Rinkeby, aktiva i kultur- och dansskolan.

Därefter flyttade socialförvaltningens fältverksamhet in i skolans lokaler. Personalen kommer lättare i kontakt med de ungdomar som har problem. Flera verksamheter, till exempel tjejecafé och boxning har startats, där man har lyckats fånga upp elever som tidigare inte varit aktiva. Fritidsgården har genomgått en liknande utveckling. Genom att flytta verksamheten till skolans lokaler fick man större möjligheter att påverka utformningen av verksamheten. En ekonomisk förening fick i uppdrag att driva fritidsgården på villkor att de höll öppet 365 dagar om året mellan klockan 16 och 24. Där kan alla elever, även under kvällar och på skollov, få läxhjälp av personal från skolan, lokala invandrarföreningar och andra frivilligorganisationer.

Satsningen på samordnade resurser har inneburit att den kommunala musikskolan vitaliserats och att en framgångsrik kultur- och dansskola har etablerats. Att fältassistenterna flyttat in på skolan har gjort deras verksamhet både billigare och mer ändamålsenlig. Tillsammans med fritidsgården har de skapat förutsättningar att fånga upp behövande elever efter skoltid, under helger och på lov. De särskilda satsningarna i Rinkebyskolan belönades år 1998 med European Crime Prevention Awards – ett pris för bästa europeiska brottsförebyggande projekt.

Akutsjukvården informerar om våldets fysiska konsekvenser

Barn och ungdomar utsätts i olika sammanhang för våldsskildringar som många gånger ger en orealistisk bild av våldets konsekvenser. Därför är det viktigt att de också erbjuds möjligheter att ta del av mer realistiska bilder av vilka skador våld kan leda till. Sjuksköterskor från Kristinehamns sjukhus har under flera år besökt skolklasser i årskurs 6 runt om i Värmland och informerat om våldets skadeverkningar. Två och två leder de två lektionstimmar som bygger på erfarenheter från akutvården. Med hjälp av ett skelett och en konstgjord kropp får eleverna bekanta sig med kroppens anatomi och vilka skador som kan uppstå av våld, inklusive vad som kan hända med hjärnan. Man tittar också på klipp från våldsfilmerna och diskuterar händelserna ur ett medicinskt perspektiv. Genom en bildutställning av skador från knivhugg och sparkar illustreras vilka konsekvenser som våld i realiteten kan leda till, men också hur sjukvården arbetar för att ta hand om skadorna. Dessutom har man tagit fram en särskild broschyr till föräldrarna och de vuxna i skolan med fakta om våldets följdverkningar.

En utvärdering vid Karlstads universitet visar att eleverna är mycket intresserade och aktiva under dessa lektioner. Många av dem berättar om egna och närståendes erfarenheter. Utvärderingen visar också att de som deltog i undervisningen blev något mindre benägna att själva använda våld och påverkas av provokationer, jämfört med en grupp elever som inte fått del av undervisningen. Resultaten uppnåddes utan att eleverna för den skull blev mer rädda för våld. Däremot gick det inte att konstatera några påtagliga effekter av åtgärden på andra områden, till exempel i fråga om inställningen till fysiskt våld. Även om genomslaget i vissa delar var begränsat, bedöms verksamheten på flera punkter som värdefull. Lärarna rapporterar att lektionerna väckt känslor och lett till vidare diskussioner. Utvärderarna ser också möjligheter att utveckla lektionerna så att eleverna själva får agera i simulerade situationer, vilket kan öka förutsättningarna för att påverka djupare liggande värderingar.

kapitel 5.

Vuxen- medverkan

Tillsammans med föräldrarna ansvarar skolan för barnens sociala utveckling. Därför är samverkan om barnens skolgång en grundläggande fråga. Det som föräldrarna kan tillföra skolan är i första hand kunskap om de egna barnen, men även livserfarenheter från yrkesliv, fritid och samhällsengagemang av olika slag.

I dag har så gott som alla skolor i Sverige någon form av föräldrainflytande. På ett antal skolor har föräldrainflytandet utvecklats och föräldrastyrelser bildats, som ger möjlighet till ett mer långtgående inflytande. Även om många skolor har intentioner att involvera föräldrarna i skolans olika arbetsgrupper, så finns det föräldrar som menar att innehållet i olika formellt tillsatta arbetsgrupper inte alltid tar upp de frågor som de anser är mest angelägna. Ofta vill föräldrarna framför allt diskutera det egna barnets lärande och trygghet i klassen.

Familjegrupper för samhörighet och trygghet

Ett alternativ till traditionella föräldramöten och andra former för föräldrainflytande är att bilda familjegrupper. I samband med det första föräldramötet, på våren innan barnen har börjat skolan, kan skolpersonalen göra en gruppindelning med sex till sju barn i varje. Föräldrarna bildar sedan familjegrupper utifrån barngruppsindelningen. Huvudsyftet är att föräldrarna ska stödja varandra i föräldrarollen och skapa gemenskap mellan sig och barnen. Genom att föräldrarna ordnar gemensamma aktiviteter på fritiden får familjegruppen en social funktion. Gruppen kan också bli en trygg bas för samtal om barnens skolgång i samband med föräldramöten.

Ett sätt att förklara betydelsen av familjegrupper är att jämföra barnens verklighet i förskolan med den de möter i skolan. Så länge barnen går i förskolan, räknas föräldrarnas deltagande som en självklarhet. Hela förskolans struktur sätter föräldrakontakten i fokus. När förskolebarnet sedan börjar skolan ser strukturen helt annorlunda ut, utan någon plats för föräldrarnas självklara deltagande. Men nya frågor och problem dyker upp med barnets stigande ålder. Då behövs möjligheten att få samtala med andra föräldrar.

Aktiviteterna behöver inte göras märkvärdiga eller dyra. För att det inte ska bli en engångsföreteelse, bör de i stället vara enkla att genomföra. Exempel på aktiviteter kan vara att baka pepparkakor inför jul, gå på museum, ordna brännbollsmatcher eller skogsutflykter. Huvudsyftet är att skapa positiv gemenskap med ett meningsfullt innehåll.

Redan i samband med skolstarten placeras eleverna i sina familjegrupper. För att skapa samhörighet och trygghet kan eleverna sitta familjegruppvis, åtminstone under det första skolåret. Även när eleverna senare byter plats i klassrummet kan de ha kvar sin familjegruppstillhörighet. Gruppindelningen kan användas genom hela skoltiden i en rad olika situationer, exempelvis vid etiska samtal, studiebesöksgrupper eller vid genomgång av olika pedagogiska moment, då gruppens trygghet kan vara avgörande för resultatet. Barnen får genom denna organisation en given tillhörighet och behöver inte kämpa sig till den. Om föräldrarna får en trygghet i familjegruppen och vågar uttala sig också i den större gruppen, så kan även föräldramötena få ett bättre innehåll och bli effektivare. Dessutom ger en fungerande familjegrupp barnen många gemensamma upplevelser under ett år.

Nya vuxengrupper i skolan

Som ett uttryck för en ökad medvetenhet om att barn behöver fler vuxna omkring sig, har nya yrkesgrupper och andra aktörer med tiden kommit in i skolan. Flera olika organisationer arbetar för att ta på sig en roll i skolan genom att bland annat vara vuxenförebilder för barnen, såväl i klassrummet som på skolgården. Exempel på sådana är föreningen Klassmorfar för barnen, Röda Korset, Svenska kyrkan och pensionärsorganisationer.

Klassmorfar – ett socialt stöd för barnen

Klassmorfar är ett socialt stödprojekt i grundskolan. Verksamheten drivs genom föreningen Klassmorfar för barnen. Syftet är att främja barns utveckling och berika deras liv. Detta sker genom att mogna män över 55 år mot ersättning är med barnen i skolan som personligt

stöd och vuxenförebilder. Verksamheten stöds ekonomiskt av olika sponsorer, Länsarbetsnämnden i Stockholm och lokala arbetsförmedlingar.

Huvuduppgiften för en klassmorfar är att vara ett socialt stöd för barnen i klassrummet, ute på skolgården och i samband med utflykter. I det ingår att lugna, trösta, svara på frågor och dela med sig av egna livserfarenheter. Framför allt handlar det om att se och möta barn och vara där för deras skull. En klassmorfar arbetar oftast med en enda klass och ingår i det arbetslag som klassföreståndaren tillhör. Det innebär att klassmorfar deltar i planeringen av klassens arbete. Uppgiften att vara klassmorfar ska inte konkurrera med lärarrollen eller med andra yrkesroller i skolan. Det man närmast kan jämföra den med är elevassistentrollen. Skillnaden är att en klassmorfar inte arbetar med ett speciellt barn, utan är till för alla barn i klassen.

Utvärderingar tyder på att verksamheten i huvudsak fungerar bra. Flera rektorer berättar om att klassmorfar bidragit till ett mer empatiskt klimat och bättre möjligheter att ta hand om barnen. Ibland kan det dock vara svårt att hitta en bra rollfördelning mellan klassmorfar och läraren. En erfarenhet är att samarbetet blir bättre om klassmorfar på allvar involveras i arbetslagets planering.

Guldmorfar och guldmormor skapar lugnare klimat

I Tyresö kommun hjälper pensionärer till i skolan och kallas då guldmorfar och guldmormor. Till skillnad från klassmorfar får de inget ekonomiskt stöd och ingår inte heller i arbetslaget i den bemärkelsen att de är med och planerar arbetet. Initiativet kommer från Tyresö brottsförebyggande råd, som samarbetar med Sveriges Pensionärsförbund (spf). Verksamheten är organiserad i projektform och ett tjugotal aktiva pensionärer finns ute i kommunens olika skolor. Ett lugnare skolklimat skapas genom att fler vuxna finns kring barnen. Vuxna som lyssnar, samtalar, hjälper till i klassrummet och bidrar med läxläsningshjälp efter skoltid.

kapitel 6.

Skolan och de lokala brotts- förebyggande råden

I allt fler kommuner runt om i landet har det inrättats lokala brottsförebyggande råd. Råden skiljer sig väsentligt åt vad gäller sammansättning, organisation, ambitioner och inriktning på verksamheten. I regel är dock kommunen huvudman. Inte sällan innehåser ordförandeskapet av inflytelserika kommunalpolitiker. Polisen är så gott som alltid företräd, vanligtvis genom närpolisen. Andra aktörer, som ofta finns representerade, är frivilligsektorn, kommunala bostadsbolag och olika kommunala förvaltningar. I många fall prioriteras arbetet med skolfrågor, inte minst mot bakgrund av att ett av de övergripande målen med brottsförebyggande arbete är att motverka nyrekrytering av unga kriminella.

Det finns många olika sätt för ett lokalt brottsförebyggande råd att arbeta med skolan. Rådet kan hjälpa till att identifiera behovet av förebyggande insatser, exempelvis genom att se till att nyckelpersoner intervjuas eller att elever tillfrågas i en så kallad skolenkät. Rådet kan också hämta in och sprida information om hur man kan arbeta i skolan för att förebygga problem av olika slag. Det kan till exempel handla om att beställa material, arrangera studiebesök i andra kommuner eller genomföra konferenser och studiedagar. Rådet kan även driva och förankra frågor i olika instanser, exempelvis genom att verka för att medel avsätts och genom att upparbeta förutsättningar för samverkan mellan olika aktörer. Rådet kan också ha en samordnande funktion under tiden som verksamheter prövas i projektform. Lyckade försök bör dock med tiden införlivas i ordinarie löpande verksamhet. Dessutom kan råden bidra till att de förebyggande verksamheter som bedrivs följs upp och i någon form utvärderas. Detta kan ofta ordnas i intern regi – men i vissa fall är det bättre att anlita extern expertis, till exempel från universitet eller högskola.

Samarbete mellan lokala råd och skolan

Ett samarbete kan mycket väl inledas med att det lokala brottsförebyggande rådet erbjuder skolorna stöd i det förebyggande arbetet mot mobbning. Rådet kan exempelvis bidra till att det genomförs en kartläggning av mobbningsproblematiken i kommunens samtliga skolor,

där man dels går igenom skolornas handlingsplaner, dels tillfrågar alla elever genom en enkätundersökning. Förslaget om kartläggningen bör i så fall föras vidare till rektorerna för diskussion och förankring. Om rektorerna vill gå vidare kan rådet tillsätta en arbetsgrupp, med företrädare för varje skola och med rådets skolrepresentant som sammankallande. Arbetet kan inledas med att arbetsgruppen initierar en genomgång av skolornas handlingsplaner mot mobbning och en utvärdering av hur de fungerar i praktiken. Erfarenheterna kan användas då man utformar frågeformuläret till skolenkäten. Arbetsgruppen ansvarar sedan för att undersökningen genomförs och för att resultaten sammanställs i en enkel rapport. I idéskrift 2 *Kartläggning, problemanalys och prioriteringar* ges vägledning i hur man kan utforma skolenkäter och hur en sådan undersökning kan läggas upp och genomföras.

När resultaten har sammanställts bör de presenteras på respektive skola, vilket torde vara en uppgift för skolans företrädare i arbetsgruppen. Då ska det diskuteras vilka slutsatser som kan dras och vilka åtgärder som kan komma att bli aktuella. Ofta finns lösningarna i problembens närhet, till exempel bland den närmast berörda personalen eller i föräldragruppen. De samlade erfarenheterna presenteras sedan för rektorerna, som fattar beslut om vilka insatser som ska vidtas för att stärka det mobbningsförebyggande arbetet. Det lokala brottsförebyggande rådet bör också återkomma i saken och följa upp hur resultaten av kartläggningen har använts och vilka lärdomar som kan dras för framtiden. Rådet behöver således inte på egen hand genomföra de konkreta brottsförebyggande åtgärderna. Det är i stället en uppgift för personalen och ledningen på skolorna, i samarbete med föräldrar och andra aktörer i närsamhället.

Lektionsserie i etik och moral

Flera lokala brottsförebyggande råd har tagit initiativ till att samarbeta med skolor. Tänk Till, Östersunds brottsförebyggande centrum, gör flera brottsförebyggande insatser i kommunens skolor. Ett av deras initiativ är en lektionsserie i etik och moral för grundskolans alla stadier.

Målsättningen är att stimulera elever att ta ställning i frågor som gäller respekt och hänsyn, allas människors lika värde och att bry sig om varandra. Exempel på temaområden är klotter, förstörelse, snatter, språkbruk samt självkänsla och vänskap. Till varje tema finns förslag på frågeställningar, värderingsövningar, konkreta arbetsuppgifter och en kort berättelse som fungerar som ingång till temat. Materialet är åldersanpassat och finns för åldrarna 7 till 9, 10 till 12 samt 13 till 16 år. Det är lättillgängligt och kräver inga omfattande förberedelser. Tanken är att de etiska frågorna ständigt ska finnas som ett underliggande tema på skolorna och inte fungera som något som man arbetar med under en viss period av skolarbetet. Nytt material skrivs därför regelbundet med utgångspunkt i aktuella händelser i samhället och världen. Om kommunen ska göra en satsning mot klotter och förstörelse, kan skolan i området samtidigt arbeta med denna fråga med hjälp av de delar i serien som handlar om klotter och förstörelse. Tänk Till uppmanar lokala aktörer som köpmän, poliser och lärare att komma med förslag på teman som man kan ta med i lektionsserien. På detta sätt blir många delaktiga i arbetet med att långsiktigt öka tryggheten i samhället.

Följande exempel är hämtat ur lektionsserien: Läraren börjar berätta om Ludvig som går i andra klass i en nybyggd, fin skola. Han trivs bra och känner sig stolt över att få gå där. En kväll när Ludvig är på väg hem från basketträningen får han se några killar borta vid skolans skateboardramp. Det måste vara Urban i femman, tänker han och går närmare i skydd av några buskar. Nu ser han vad som händer. Urban håller på att spraya spretiga bokstäver på den nya rampens sida. Ludvig blir både ledsen och arg. Här slutar berättelsen, som sedan följs upp av en värderingsövning där man bearbetar vad eleverna själva skulle göra om de var Ludvig. Efter denna övning blir det naturligt att prata om händelser som eleverna själva varit med om eller hört talas om. Med de olika värderingsövningarna får eleverna möjlighet att själva ta ställning och få argument för hur de själva skulle agera om de hamnar i en liknande situation.

Föräldrautbildning

Ett initiativ, som bland annat tagits av de lokala brottsförebyggande råden i Hofors, Nyköping och Tyresö, är att starta föräldrautbildningar. Utgångspunkten har varit densamma för de tre kommunerna, nämligen att skapa möten mellan föräldrar för samtal om normer och värderingar, föräldrarollen, hur tonåringar tänker och tycker samt att skapa nätverk mellan föräldrar. I Nyköping har man till exempel genomfört projektet Tonårsföräldrar, med åtta föreläsningar med efterföljande diskussioner i mindre grupper. Teman som man tagit upp är bland annat vad ungdomar tycker och tänker, sexualitet, alkohol och droger samt gränssättning.

Våga vara förälder

Föräldrautbildningen Våga vara förälder i Hofors är koncentrerad till tre tillfällen i samband med skolans ordinarie möten för alla föräldrar och elever i årskurs 7. Utbildningen bygger på en dialog mellan föräldrar, elever, skolpersonal, polis och socialtjänst. Eleverna deltar genom att tillsammans med skolpersonalen ansvara för steg två i utbildningen. De finns även med i de beslut som växer fram under steg tre, då en handlingsplan tas fram. Sammanfattningsvis har de tre stegen följande innehåll:

Steg ett: Så här ser det ut i vuxnas ögon.

Ett informationsmöte arrangeras där företrädare för skola, polis, ungdomsgård, föreningar och socialtjänst berättar hur de upplever ungdomars situation i samhället. Redan vid det första mötet väcks frågor om hur föräldrar kan vara en resurs för sina egna och andras ungdomar på kvällar och helger.

Steg två: Så här ser det ut i era barns ögon.

Detta moment bygger på samverkan med klassföreståndaren, som tillsammans med klassen förbereder mötet. Eleverna presenterar dagens ungdomskultur för föräldrarna och vad som är viktigt för en tonåring.

De visar vad klädmodet, musiken och språket säger. Presentationen kan exempelvis ske i form av en modevisning, musikal, teater eller video, som följs upp med en diskussion.

Steg tre: Så vill vi att det ska vara i framtiden.

Tillsammans diskuterar föräldrar, elever och lärare hur det ska fungera i skolan och på fritiden. Att bilda telefonkedjor inom respektive klass är ett exempel på beslut som man fattat i Hofors. Om man som förälder känner sig orolig för sitt barn och undrar var han eller hon är, ska man kunna lyfta luren och ringa vilken tid som helst på dygnet till andra föräldrar. Elever och föräldrar har också bestämt att det i samband med discokvällar ska organiseras föräldravandringar och samordning av transporter till hemmen.

Föräldraambassadörer

Det tredje exemplet på föräldrautbildning kommer från två Tyresöskolor. Där träffas föräldragrupper regelbundet för att tala om föräldrarollen. Vid terminens första föräldramöte i årskurs 6 informeras föräldrarna om möjligheten att få gå en föräldrautbildning. Utbildningen syftar till att ge ökad trygghet i föräldrarollen vad gäller regler och förhållningssätt, samtidigt som man lär känna föräldrarna till sina barns kamrater. Målsättningen är att föräldrar efter cirka tio handledda samtalskvällar, själva på ett informellt sätt, ska fortsätta att träffas och bli ambassadörer för ett växande föräldranätverk. Första träffen inleds med att var och en beskriver den egna tonåringen. Adjektiv som nämns är till exempel känslig, sökande, utmanande och lättpåverkad. Beskrivningarna blir sedan utgångspunkt för de kommande samtalen.

Samtalskvällarna inleds med en genomgång av några utvecklingspsykologiska teman.

Punkter som tas upp är exempelvis:

- att förstå barnets sökande ut från den egna familjen till kamrater,
- att tro på sin föräldraroll,
- att förstå barnets behov av att ha stolta föräldrar – som ibland kan stå för impopulära beslut,
- att vara tydlig med sina egna känslor, behov och gränser,
- att se hur barnet utvecklar "rötter" och "vingar", det vill säga förvärv var både stadga och oberoende.

Efter teoridelen koncentreras samtalet kring sådant som gruppmedlemmarna oroar sig för i sin föräldraroll. Exempel på teman som kommit upp är mobbning, att ha ett adopterat barn, att ha en oönskad roll i klassen, hur länge barn ska få vara ute om kvällarna, hur man framför sina önskemål utan att det blir tjat, hur man gör när barn tycker att man som förälder är pinsam, hur man talar om sin oro med andra föräldrar – till exempel om man märker att deras barn snusar, röker eller dricker alkohol.

Tänkarboken

Brottsförebyggande Centrum i Värmland har tagit fram arbetsmaterialet Min tänkarbok. Boken används i Värmlands skolor i ett projekt som kallas Barn i guldåldern. Projektet vänder sig till 11–12 åringar och syftar till att hjälpa barn att tänka kring och reflektera över hur fördomar uppstår. Genom att stimulera eleverna att fundera på sina egna värderingar, genom uppgifter som att leta i tidningar och skriva och fundera över attityder som man dagligen möter, lär de sig skilja mellan vad som är en välgrundad värdering och vad som är en fördom.

Det här är ett exempel på en uppgift som förekommer i Tänkarboken. Eleverna ställs inför ett scenario. De ska få en ny klasskamrat som kommer från ett annat land. Först får eleven välja ett land. Själva arbetsuppgiften blir att förbereda mottagandet av den nya eleven genom att ta reda på fakta om det landet, dess språk, kultur och religion. I det kapitel där frågor om främlingsfientlighet bearbetas, får eleverna ta del av en judisk flickas berättelse om sin uppväxt i Berlin

under andra världskriget. En annan berättelse handlar om en svensk pojke som lockats in i en nazistisk organisation, men som tack vare kunskap och insikt bryter sig loss. Boken innehåller autentiska berättelser, som stärker elevernas inlevelseförmåga och empati. Den är illustrerad med tecknade bilder och har även ett antal blanka sidor med plats för egna reflexioner. Den här typen av material kan utmana eleverna till ett eget ställningstagande.

Brottsförebyggande skolvaktmästare

I Helsingborg har det lokala brottsförebyggande rådet identifierat skolvaktmästarna som en betydelsefull personalgrupp som kan motverka skadegörelse och konflikter i skolorna. Skolvaktmästarna rör sig i skolans lokaler och är ofta de som upptäcker klotter, annan skadegörelse och konflikter mellan elever. De ska också se till att skadegörelse åtgärdas. Dessutom ansvarar de för säkerheten i skolans lokaler.

Mot denna bakgrund bjöd det lokala rådet in kommunens samtliga skolvaktmästare till en utbildningsdag. Utbildningen genomfördes i samarbete med Svenska Stöldskyddsföreningen (ssf). Syftet var dels att göra vaktmästarna medvetna om att de ingår i arbetet med att bekämpa och förebygga våld och skadegörelse, dels att vidareutveckla strategierna i det förebyggande arbetet. Förutom att utbyta erfarenheter, gjordes en genomgång av olika typer av risksituationer. Vaktmästarna fick lära sig hur man kan öka säkerhetsmedvetandet genom att göra riskanalyser. Det handlar ofta om var på skolan speciella säkerhetsåtgärder behöver sättas in, vilket inte sällan är i datarum, expeditjonslokaler och vaktmästerier. Ämnet säkerhetsjuridik rörde vilka åtgärder som bör vidtas vid bombhot, inbrott, skadegörelse och misstanke om vapeninnehav i elevskåp. Frågor om skolorna har handlingsplaner för krisituationer som olyckor, dödsfall, brand eller bombhot diskuterades.

Under utbildningen visade det sig finnas ett stort fortbildningsbehov bland vaktmästarna vad gäller att hantera konfliktsituationer. Att arbeta som skolvaktmästare är ofta ett ensamt arbete och man har sällan kollegor att diskutera de dagliga arbetsuppgifterna med.

Behovet av att träffas och utbyta erfarenheter var stort. Därför beslutades att det lokala brottsförebyggande rådet skulle hjälpa till att bilda ett nätverk för skolvaktmästarna.

Det lokala brottsförebyggande rådet i Helsingborg har börjat sitt sökande efter yrkeskategorier inom skolan att samarbeta med. Skolsköterskorna är en tänkbar kategori av skolpersonal som står på tur att bjudas in för att bidra till att utveckla brottspreventiva förhållningssätt och strategier.

Mer information

Brottsförebyggande rådet (brå) är en myndighet under justitiedepartementet. brå:s uppgift är att främja brottsförebyggande arbete genom utveckling, utvärdering, forskning och information inom det kriminalpolitiska området. brå ansvarar också för Sveriges officiella kriminalstatistik.

Stöd till det lokala brottsförebyggande arbetet är en av brå:s huvuduppgifter. Nyhetsbrevet Loopen – särskilt riktat till lokala brottsförebyggare – nås per e-post loopen@bra.se.

Internetadressen till brå är www.bra.se På samma webbadress finns ansökningsblanketter och riktlinjer för dem som vill söka ekonomiskt stöd till lokala projekt. Där finns också en kontaktdatabas där ett stort antal lokala brottsförebyggande råd presenteras.

Tidigare utgivna skrifter i denna serie är:

Bygga upp lokalt brottsförebyggande arbete

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 1

Kartläggning, problemanalys & prioriteringar

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 2

Brottsförebyggande åtgärder i praktiken

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 3

Utvärdering & dokumentation

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 4

Brott på karta

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 5

Grannsamverkan

Lokalt brottsförebyggande arbete – idéskrift # 6

Annan litteratur

Brå (2000). Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs nio. Brå-rapport 2000:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Folkhälsoinstitutet (1998). Kamratstöd: en rapport från Folkhälsoinstitutet (Folkhälsoinstitutet 1998:47). Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Goldinger, B. (1979). Familjegrupeer i skolan: skolklassen som mötesplats för barn, föräldrar och lärare. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Juul, J. (1997). Ditt kompetenta barn: på väg mot nya värderingar för familjen. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kristiansson, P. (1995). Möten och mångfald: en idéskrift om projekt mot främlingsfientlighet och rasism (Ungdomsstyrelsen rapporterar 3). Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Olweus, D. (1994). Mobbing i skolan: vad vi vet och vad vi kan göra. Stockholm: Liber utbildning.

Rosenblad, D. (1994). Abrahams barn: annorlunda undervisning om religion i dagens Sverige. Djursholm: Stiftelsen Abrahams barn.

Skolverket (1999). Ständigt. Alltid! Skolans värdegrund: kommentar till läroplanen. Stockholm: Skolverket. Liber distribution.

Sundelin, K. (2000). Min tänkarbok: om värderingar och omvärderingar. Brottsförebyggande centrum i Värmland. Örebro: Libris.

Utbildningsdepartementet (1998). Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94). Regeringskansliet, Fritzes.

Zackari, G. (2000). Värdegrundsboken: om samtal för demokrati i skolan /Gunilla Zackari och Fredrik Modigh. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet.